

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам дар мавзуи “Методологияи тарҷумани истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 6.2.14. Забоншиносии типологӣ ва муқобилавӣ пешниҳод гардидааст.

Дар шароити муосири рушди босуръати ҷомеаи иттилоотӣ, тавсеаи ҳамкориҳои байналмилалӣ илмӣ ва афзоиши мубодилаи дастовардҳои илмӣ фарҳангӣ нақши тарҷума дар интиқол ва густариши дониш беш аз пеш меафзояд. Тарҷума дар ин раванд на танҳо ҳамчун воситаи интиқоли иттилооти илмӣ, балки ҳамчун механизми муҳими муоширати байнифарҳангӣ ва омили мусоидаткунанда ба ҳамоҳангии низомҳои мафҳумӣ ва истилоҳии забонҳои гуногун баромад мекунад. Ин масъала махсусан дар соҳаи илмҳои гуманитарӣ аҳамияти хосса касб менамояд, зеро истилоҳоти ин соҳаҳо аксаран бо мафҳумҳои дорои заминаҳои таърихӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ҷаҳонбинӣ алоқаманд буда, маънои онҳо дар доираи истифодаи воқеии забон ва контексти илмӣ мушаххас мегардад.

Мубрамияти таҳқиқоти мазкур дар заминаи рушди забони илмӣ тоҷикӣ аҳамияти бештар пайдо мекунад. Равандҳои муосири таҳаввули илмӣ технологӣ ва тавсеаи робитаҳои илмӣ байналмилалӣ пайваستا воридшавии мафҳумҳои нав ва ташаккули воҳидҳои истилоҳии тозаро ба забони тоҷикӣ тақозо менамоянд. Дар чунин вазъият масъалаҳои интиҳоби муодили муносиб, муайян намудани шакли меъёрии истилоҳ, танзими вариантҳои мавҷуда ва пешгирии гуногуншаклии истилоҳот аз ҷумлаи вазифаҳои муҳими забоншиносии муосир ба ҳисоб мераванд.

Дараҷаи омӯзиши масъала. Дар автореферати диссертатсия сатҳи омӯзиши масъала дар заминаи таҳлили осори илмӣ муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ ба таври мақсаднок инъикос ёфтааст. Муаллиф зимни баррасии заминаҳои назариявии мавзӯ ба доираи васеи таҳқиқоти марбут ба таърихи ташаккули тарҷума, назарияи муодилнокӣ, истилоҳшиносӣ, меъёргузориҳои истилоҳот, тарҷуманопазирӣ ва таҳвилоти тарҷумавӣ таъя намуда, мавқеи таҳқиқоти хешро дар миёни пажӯҳишҳои қаблӣ муайян кардааст. Қалби дидгоҳҳои намояндагони равияҳо ва мактабҳои гуногуни илмӣ имконият фароҳам овардааст, ки мавзӯ аз ҷанбаҳои мухталиф таҳлил гардида, аз маҳдуд шудани доираи таҳқиқ ба як равияи назариявӣ пешгирӣ карда шавад. Ҳамзамон, таҳлили адабиёти илмӣ мавҷуда нишон медиҳад, ки масъалаи таҳияи методологияи фарогири тарҷумани истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар муқоисаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ то имрӯз ба ҳайси як низоми том ва мустақили масъалаҳои назариявӣ амалии тарҷума ба таври кофӣ таҳқиқ нагардидааст. Бинобар ин, бартараф намудани ин ҳолигии илмӣ яке аз омилҳои асосии мубрамияти таҳқиқоти анҷомдодашуда махсус меёбад.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ. Барои татбиқи ҳадафи мазкур маҷмуи вазифаҳои ба ҳам алоқаманд пешбинӣ шудааст, ки масъалаҳои асосии таҳқиқро дар бар мегиранд. Аз ҷумла, муаллиф дараҷаҳои гуногуни муносибати байнизабонӣ ва муодилнокии истилоҳиро муайян намуда, омилҳои асосии ба вучуд омадани тарҷуманопазирро мавриди таҳлил қарор медиҳад. Ҳамзамон, хусусиятҳои низоми истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар муқоиса бо истилоҳоти соҳаҳои табиӣ ва риёзӣ баррасӣ шуда, равандҳои истилоҳгуна, истилоҳшавӣ, ҳазф ва таҷдиди истилоҳот шарҳу тавзеҳ меёбанд.

Дар доираи вазифаҳои гузошташуда инчунин падидаҳои сермаъноӣ, муродифот, омонимияи байниистилоҳӣ ва асимметрияи байнизабонӣ таҳлил гардида, робитаи мафҳумҳои «метод», «стратегия» ва «техника»-и тарҷума мушаххас карда мешавад. Муаллиф дар идомаи таҳқиқ равишҳои тарҷумаи вобаста ба соҳаҳои гуногуни илмҳои гуманитариро гурӯҳбандӣ намуда, хусусиятҳои таҳвилоти луғавӣ, дастурӣ ва услубиро муайян месозад. Аз таҳлили сохтори мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ бармеояд, ки онҳо бо ҳамдигар робитаи мантиқӣ дошта, дар маҷмуъ барои ҳалли масъалаи марказии таҳқиқ заминаи зарурии илмӣ фароҳам меоранд.

Объект ва мавзӯи таҳқиқ. Объекти таҳқиқ маҷмуи ҷанбаҳои забонӣ ва методологии интиқоли истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар раванди тарҷумаи байни забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муайян гардидааст. Мавзӯи таҳқиқ бошад, хусусиятҳои муқоисавӣ ва қонуниятҳои тарҷумаи истилоҳоти мазкурро дар заминаи матнҳои илмӣ ва таърихӣ фаро мегирад. Интиҳоби осори «Lost Enlightenment» («Маърифати гумшуда»)-и Фредерик Старр ва «Тоҷикон» («Tajiks»)-и Бобочон Ғафуров ҳамчун маводи асосии таҳқиқотӣ имконият фароҳам овардааст, ки равандҳои тарҷума дар ду самти забонӣ — аз англисӣ ба тоҷикӣ ва аз тоҷикӣ ба англисӣ — дар асоси маводи мушаххаси матнӣ таҳлил карда шаванд. Афзалияти чунин интиҳоби мавод дар гуногунсоҳа будани таркиби истилоҳоти мавриди таҳлил қароргирифта зоҳир мегардад, зеро онҳо мафҳумҳои марбут ба таърих, фарҳанг, сиёсат, дин, иқтисод ва дигар соҳаҳои илмҳои гуманитариро фаро мегиранд. Аз ин рӯ, маводи таҳқиқотӣ барои муайян намудани хусусиятҳои интиқоли маъно ва арзёбии намудҳои гуногуни таҳвилоти тарҷумавӣ имкониятҳои муносиб фароҳам овардааст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқ. Навгониҳои илмӣ таҳқиқ, пеш аз ҳама, дар кӯшиши таҳлили низомманд ва байнисоҳавии масъалаи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар ҷуфти забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ифода меёбад. Ҷанбаи муҳими таҳқиқ дар он аст, ки муаллиф ташаккул, тағйирёбӣ ва таҷдиди истилоҳотро дар иртибот бо масъалаи муодилёбии байнизабонӣ мавриди баррасӣ қарор додааст. Дар баробари ин, сермаъноӣ, муродифпазирӣ, омонимия ва падидаи «дӯстони дурӯғини тарҷумон» ҳамчун омилҳои эҳтимолии ба вучуд омадани мушкilotи тарҷумавӣ таҳлил гардидаанд.

Ҷиҳати мусбати дигари таҳқиқ дар истифодаи муносибати фарогир ба заминаҳои назариявии тарҷума ва истилоҳшиносӣ ифода меёбад. Муаллиф

мавқеъ ва дастовардҳои равияҳои гуногуни илмиро ба таври интихобӣ ва мақсаднок истифода намуда, онҳоро дар ҳалли масъалаҳои мушаххаси таҳқиқ ба ҳам пайванд додааст. Дар натиҷа, байни назарияи тарҷума, истилоҳшиносӣ, забоншиносии муқоисавӣ ва таҳлили семантикии истилоҳот муносибати мутақобилаи мантиқӣ ба вучуд омадааст. Ин тарзи таҳлил барои муайян намудани хусусиятҳои интиқоли мафҳумҳои соҳавӣ аз як низоми забонӣ ба низоми дигар заминаи зарурии методологӣ фароҳам меорад.

Арзиши дигари таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки масъалаи тарҷумани истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар заминаи муносибатҳои воқеии байни забонҳо ва фарҳангҳо мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Барои забони тоҷикӣ чунин самти таҳқиқ аҳаммияти махсус дорад, зеро рушди забони илмӣ ва ташаккули низоми истилоҳоти соҳавӣ раванди идомадор буда, пайваста ба такмилу танзими шаклҳои истилоҳӣ, интихоби муодилҳои муносиб ва коҳиш додани гуногуншакли истилоҳот ниёз дорад. Аз ин нуқтаи назар, натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар такмили заминаҳои назариявии тарҷума, таҳияи фарҳангҳои соҳавӣ, танзими истифодаи истилоҳот ва рушди минбаъдаи низоми истилоҳсозии забони тоҷикӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Мундариҷаи автореферат нишон медиҳад, ки довталаб тавонистааст ин ҷанбаҳои мураккаби таҳқиқро дар иртиботи мантиқӣ бо якдигар баррасӣ намуда, барои шарҳи як қатор масъалаҳои баҳсталаби тарҷумани истилоҳоти гуманитарӣ мавқеи илмӣ нисбатан асоснок пешниҳод намояд. Хусусияти муҳимми таҳқиқ дар он аст, ки хулосаҳо ва пешниҳодҳои муаллиф бар асоси таҳлили маводи мушаххаси забонӣ ташаккул ёфта, муносибати назариявӣ бо натиҷаҳои таҳлили амалӣ пайваست карда шудааст.

Бо назардошти арзиши илмӣ, навоарӣ ва аҳаммияти амалии натиҷаҳои бадастомада, автореферати мавриди тақриз дар маҷмуъ таҳқиқоти анҷомёфта ва дорои аҳаммияти назариявӣ амалӣ арзёбӣ мегардад. Ҳамзамон, омӯзиши амиқи муҳтавои автореферат имкон медиҳад, ки чанде аз масъалаҳои баҳсталаб ва ҷанбаҳои алоҳидае муайян карда шаванд, ки ба назари мо, метавонанд ҳангоми ҳимоя ба шарҳу тавзеҳи иловагии довталаб ниёз дошта бошанд:

1. Дар автореферат масъалаи «дӯстони дурӯғини тарҷумон» ҳамчун яке аз омилҳои эҷодкунандаи мушкилоти тарҷума мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст. Бо вучуди ин, ҷудо намудани ин падида аз дигар навъҳои номӯдилии байнизабонӣ ва нишон додани меъёрҳои фарқкунандаи он метавонист ҷанбаи назариявӣ ин масъалаи таҳқиқро боз ҳам пурратар гардонад.

2. Масъалаи таъсири омилҳои фарҳангӣ ба тарҷумани истилоҳоти гуманитарӣ дар таҳқиқ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Бо вучуди ин, фарқгузориҳои дақиқтар байни омилҳои забонӣ ва фарҳангӣ ҳангоми интихоби муодили истилоҳӣ метавонист ҷанбаи муқоисавии таҳқиқро тақвият бахшад.

Эродҳои баёнгардида, асосан, хусусияти ҷузъӣ ва тавсиявӣ дошта, ба моҳияти таҳқиқ, натиҷаҳои асосии бадастомада ва арзиши умумии илмӣ он таъсири манфӣ намерасонанд. Баръакс, масъалаҳои зикршуда метавонанд дар

идомаи ғаёлияти илмӣи муаллиф ҳамчун самтҳои алоҳидаи тақмили минбаъдаи таҳқиқ ва густариши ҷанбаҳои назариявӣи амалии он мавриди истифода қарор гиранд.

Бо дарназардошти сатҳи баланди таҳқиқ, муҳраи мавзӯ, навоари натиҷаҳои илмӣ, асоснокии хулосаҳо, аҳамияти назариявӣи амалии дастовардҳои бадастомада ва мутобиқати автореферат ба талаботи амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионӣи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, метавон хулоса намуд, ки диссертатсияи Рустамзода Саодат Рустам дар мавзӯи “Методологияи тарҷумаи истилоҳоти илмҳои гуманитарӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ” таҳқиқоти мустиқилона анҷомёфта ва аз ҷиҳати илмӣ арзишманд мебошад. Рустамзода Саодат Рустам ба дарёфти дараҷаи илмӣи доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2.14. Забоншиносии типологӣ ва муқоисавӣ сазовор мебошад.

Муқарриз:

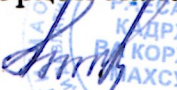
доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудири
кафедраи методикаи таҳсилоти ибтидоӣ
Донишгоҳи давлатӣи омӯзгорӣи Тоҷикистон
ба номи Садриддин Айни Гаффоров Абдушукур Одинашоевич

Нишонӣ: 73600, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи
Асадулло Ғуломов, хонаи 8.
Тел: (+992) 901-06-30-68

Нишони муассиса:

Нишонӣ: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ-125
Телефон: (+992). 901063068
E-mail: gafforovabdusukur68@gmail.com

Имзои профессор Гаффоров Абдушукур Одинашоевичро
тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДОТ ба номи С. Айни: Кодирзода С.

« 02 » сентябри соли 2026

